

Právnohistorická komisia Poľskej historickej spoločnosti usporiadala 7.-9. septembra 1972 konferenciu právnych historikov venovanú otázkám snemovej reprezentácie a tvorby práva v reprezentatívnych orgánoch. Z tejto konferencie vydali litografickou tlačou doslovné znenie. resp. hlavné tézy 7 referátov, ktoré sa týkajú nielen Poľska, ale aj štátoprávných dejín Európy vôbec. Proto majú zásadný význam pre výskum dejín štátu a práva aj v strednej Európe, a tým aj v Československu. Uverejnené materiály sú zostavené v poradí od všeobecnejšej tématiky celoeurópskej k špeciálnej tématike poľskej.

Prvý referát (Jan Baszkiewicz, Andrzej Wójtowicz) zahrnuje problémy stredovekej zákonodarnej ideológie. Ukazuje sa, že v krajinách kde prevládalo obyčajové právo, ožila zákonodárna činnosť až v 12.-13. stor. Ľudia si zvykli, že do spoločenského života sa nemá právotvorne zasahovať. Preto právo nevytvárali, ale ho uskutočňovali. Hoci pritom prevládala zásada o starodávnosti a nemenlivosti právnych obyčajov, predsa sa tieto obyčaje rýchlo a pronikavo menili. Právna kultúra bola ústna a pokusy písomne ju zachytiť sa líšili od praxe. Názvom lex sa označovalo písané aj nepísané právo. Spoločenské zmeny od 11. storočia spôsobili, že sa právotvorbe pripisovala významná úloha a namiesto niekdajšej nehybnosti nastúpil pohyb v právnych pomeroch. K tomu sa pridružilo obnovené štúdium rímskeho práva. Oživenia právotvorby od 12.-13. storočia právo strácalo náter starobylosti a keď zákonodarstvo sa stalo nástrojom politiky, aj právo získalo tvárnosť takéhoto nástroja. Vtedy sa vynorili tieto dva problémy: 1. vystúpili do popredia nedostatky novej právotvorby v porovnaní s niekdajším právom; 2. vznikla otázka, či právna reflexia vlastne nehatí zmeny v práve. Zmeny práva sa považovali za potrebný dôsledok pokroku a výsledok rozumnej úvahy o zmenách v postavení človeka. Preto podľa teórií 14.-15. storočia mal právo tvoriť múdry zákonodárca a to mal byť zoor. Právo malo byť všeobecné, jasné a každému známe (promulgované). Zákonodarca sa považoval za viazaného nadpozitívnym právom, ale sféra vyňatá z tohto záväzku sa začala rozširovať. V právnej náuke získavalo pozitívne právo prevahu nad obyčajovým. Nositeľom zákonodarnej moci bol zbor, ľud alebo panovník. Pri vzniku obyčajového práva sa podiel ľudu obmedzoval na consensus populi. V zákonodarnej funkcii panovník vystupoval ako predstaviteľ ľudu, ale z božského poverenia. Vyššia šľachta a právnici mu len radili.

Druhý referát sa uvádza len v tézach a týka sa stavovských parla-

mentov a mestských zhromaždení v stredovekom Taliansku (Irena Kwiatkowska). Pôvod parlamentov vychádzal zo zásady "Quod omnes tangit". Okrem pomerov v 13.-15. storočí daných v kráľovstvách (Neapol, Sicília, Sardínia), v Savojsku, Akvileji, Monferrate a pápežskom štáte sa sledujú mestské parlamenty. Rozlišujú sa tri druhy: 1. v južnom Taliansku zapadali do organizácie kráľovstiev; 2. v komúnach sa členovia ustanovovali menovaním alebo voľbou, ktorá bola miestami veľmi demokratická (v Modene platil vekový cenzus), počet členov činil od niekoľkých desiatok až po tisíciku, rozvinuli sa kompetencie (zákonodarná, voľby funkcionárov a ich kontrola), rokovací poriadok a imunita členov; 3. na príklade Benátok sa ukazuje vývin hlavných funkcií vo veľkých mestách. Na rozdiel od stavovských snemov boli parlamenty komún zárodkami buržoázných parlamentov, lebo v nich boli zastúpené širšie alebo užšie ľudové vrstvy.

Referát o reprezentatívnych zhromaždeniach v strednej Európe (Stanislaw Russocki) sa týka Poľska, Čiech a Uhorska. Ide i kritiku doterajších romantizujúcich názorov, podľa ktorých sa idealizovalo staré slovanské štátne zriadenie a dokazovala sa jeho protiabsolutistická povaha. V skutočnosti sa aj v najstarších časoch panovníci radili so zdáňmi prívržencami, aj keď títo prívrženci boli vlastne oligarchovia. V podstate išlo o súbor dvorských úradníkov a len v Uhorsku badať úsilie šľachty od 13. storočia vplývať na obsadzovanie vyšších úradov a kráľovskej rady. Od polovice 13. stor. vznikali rozdiely medzi jednotlivými krajinami strednej Európy vo vývine feudálneho parlamentarizmu. V Poľsku sa zachovali prvotné formy, v Čechách sa oddelili súdne zasadnutia od politických, v Uhorsku sa odčlenili zemania od magnátov a usilovali sa upevniť svoj vplyv na rozhodnutia "všeobecných zjazdov." Od 14. storočia síce zdanlivo prevažovala moc panovníka oproti stavom, no v skutočnosti zvolávanie zjazdov stavov sa stalo už nevyhnutným a o pozícii panovníka voči nim nerozhodovalo to, ako často ich zvolával, ale spôsob právnej úpravy jeho vzťahu voči nim. Napokon rozhodla okolnosť, že oligarchická skupina sa mohla oprieť o konsolidovanú triedu feudálov a miest. Nadväzujúc na to formovali sa aj stavovské zhromaždenia.

Ďalší referát (Kazimierz Orzechowski) obsahuje pokus o typológiu stavovských zhromaždení. Možno totiž líšiť zhromaždenia veľké a malé (podľa územia, ktoré reprezentovali), priame alebo nepriame (podľa toho, či členmi boli priami reprezentanti alebo poslovia iných zhromaždení), potom schádzajúce sa na vlastný popud alebo zvolávané panovníkom. Iné rozlišovacie meradlo bol vzťah medzi rôznymi stavovskými zhromaždeniami, ktorý mohol byť hierarchický a nehierarchický. Ďalej sa líšili zhromaždenia samostatné od nesamostatných a napokon stavovské

od nadstavovských (podľa toho, či stavovská príslušnosť bola predpokladom členstva). Líšili sa aj zhromaždenia jedného stavu od zhromaždení viacerých stavov, potom amorfné od organizovaných, zložené z kúrií alebo bez toho, s členstvom reprezentatívnym alebo založeným na osobnej prítomnosti, a napokon podľa funkcie (poradná alebo rozhodujúca, vnútrostavovská alebo celoštátna). Celkove sa ukazuje, že každá typológia stavovských zhromaždení je len približná. Snemy sa vo všeobecnosti javia ako spôsob činnosti politicky organizovaných spoločenstiev.

Z referátu o výskume poľského parlamentarizmu v 16. stor. (Stanislaw Plaza) vysvitá, že o tejto tematike je napriek množstvu pramenných edícií málo monografií. Snemy zvolával, ba bol povinný zvolávať kráľ. Pravda, mal sa o tom poradiť s poprednými šľachticmi a úradníkmi. Zvolával ich ročne a keď sa to šľachte pozdávalo pričasto, zvolával ich každý druhý rok. Trvali najviac 6 týždňov a konávali sa v prvom štvrtročí roka. Miestom konania bol Pietrkow, no konali sa aj inde a po únii s Litvou vo Varšave. Snemíky tiež zvolával kráľ, ale neraz sa zišli aj bez toho. Takéto samovoľne zvolané snemíky boli nástrojom v boji šľachty proti kráľovi. Názory na právoplatnosť takto zvolaných snemíkov sa rozchádzali. Pred valným snemom sa schádzali takzvané predsнемové snemíky, kde volili poslov na snem. Aj tie bol kráľ nielen oprávnený, ale aj povinný zvolávať. V niektorých vojvodstvách sa schádzal len jediný snemík, v iných toľko, koľko bolo krajov v dotyčnom vojvodstve. Po celej krajine sa mali konať súčasne, ale to sa vždy nedodržiavalo. Koncom 16. storočia bolo vcelku zhruba 70 snemíkov. Pred konaním generálnych snemíkov a valného snemu sa mali schádzať partikulárne predsнемové snemíky. Časový odstup mal činiť 2 dni až 4 týždne pred generálnymi snemíkmi a 3-5 týždňov pred valným snemom. V skutočnosti dosahoval 3 týždne až 3 mesiace.

Z referátu o parlamente v politickom systéme II. Poľskej republiky (Andrzej Ajnenkiel) sa v krátkosti uvádza problematika a metóda, ktorú autor sledoval. Nakoľko táto problematika sa skúmala už aj podľa marxistickej metódy, možno teraz vytýčiť ďalšie úlohy výskumu. Prítom sa ukazuje, že triedna úloha parlamentu spôsobila, že mnohé oprávnenia tohto zboru mali fiktívny alebo v najlepšom prípade dekoratívny charakter. Preto sa autor pokúsil zodpovedať alebo aspoň uviesť do systému otázky, ktoré sa týkajú rôznych hľadísk na miesto a úlohu parlamentu v skúmanom období dejín Poľska. Nazdáva sa, že treba zohľadniť najmä tieto okolnosti: 1. vznik, štruktúru, činnosť parlamentu a vzťah medzi obomi jeho komorami, 2. parlament ako javisko politického diania, 3. úlohu parlamentu pri formovaní skladby vládnych orgánov, 4. vplyv parlamentu na tvorbu práva, 5. jeho vzťah voči zahraničnej politike, 6.

jeho vplyv na vnútornú politiku a štátne hospodárstvo, 7. jeho vplyv na národné vedomie, integráciu a demokratizáciu, 8. parlament ako výraz triednych a politických snáh. Podľa meradiel formálneho práva a politiky odporúča autor periodizáciu na 5 období. V ich priebehu však rozlíšil dva modely parlamentu. V prvom modeli, ktorý trval do r.1935, bolo pre parlament charakteristické, že bol orgánom ústredných štátnych opatrení a miestom politického boja. Vtedy tiež nastala vplyvom pravicových síl zmena volebnej sústavy, obmedzenie imunity členov, zúženie celkovej kompetencie parlamentu a zvýšenie práv senátu na úkor poslaneckej snemovne. Druhý model sa uskutočnil po r.1935, kedy parlament ťažil z rozšírenej zákonodarnej iniciatívy vlády, bol miestom výmeny názorov, ktorá sa však obmedzovala len na predstaviteľov vládnuceho tábora. Ukázali sa aj rozpory, v pozadí ktorých boli osobné a skupinové záujmy. Význam senátu sa zvýšil. Na rozdiel od iných súčasných autoritatívnych alebo fašistických režimov však členovia poľského snemu mali veľkú možnosť kritiky.

Z posledného referátu o poľskej Národnej rade (Michał Pietrzak) sa uvádzajú len tézy. Uvádza sa priebeh vzniku tejto rady v období okupácie, organizácia domácej odbojovej armády, vznik Poľskej robotníckej strany a jej vzťah ku Komunistickej strane Poľska. Skúma sa zákonitosť zahraničnej poľskej vlády. Poľskej Národnej rade sa pripisuje revolučný charakter a povaha vládneho orgánu, v ktorom boli zastúpené politické organizácie. Po oslobodení ju uznal ZSSR za oficiálneho predstaviteľa poľského národa a organizátora verejnej správy. Podľa skladby sa delila na plénum, predsedníctvo a predsedu. Členov do nej vysielali politické a spoločenské organizácie, závody a národné rady vo vojvodstvách. Ďalších ešte koptovali. Po popise práv Národnej rady sa skúma jej pozícia v systéme vtedajších vládnych orgánov.

Súbor vyššie uvedených referátov dáva bohatý prierez cez históriu reprezentatívnych orgánov v širokom európskom meradle. Preto je nadmerne cenným prínosom k štátoprávnym dejinám tohto svetadielu. Šírkou svojej koncepcie okrem toho dáva cenné podnety pre porovnávací výskum v oblasti dejín štátu a práva.

Jozef Karpat